

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ В КОНТЕКСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

Показано вплив стану розвитку роздрібної торгівлі на структурні характеристики внутрішнього ринку; визначено актуальність, висвітлено та проаналізовано обсяги та структуру інноваційної діяльності в роздрібній торгівлі України; визначені напрями зростання ефективності політики імпортозаміщення в Україні.

Ключові слова: інноваційна діяльність, імпортозаміщення, вітчизняні підприємства, роздрібна торгівля, інноваційно активні підприємства

Tsap M., Orlyk I.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF INNOVATIVE COMPANIES TRADE IN THE CONTEXT OF PUBLIC POLICY IN UKRAINE OF IMPORT REPLACING

The influence of the state retail development on the structural characteristics of the internal market; defined relevance, highlights and analysis of the scope and structure of innovation activity in retail Ukraine; Directions increase the efficiency of import substitution policy in Ukraine.

Keywords: innovation, import replacing, domestic enterprises, retail trade, innovation active enterprises

1. Вступ. Розвиток споживчого ринку неможливий без динамічного розвитку торгівлі. Крім того, тут прослідковується й тісний зв'язок впливу розвитку роздрібної торгівлі на такі важливі характеристики внутрішнього ринку України як співвідношення продажу і споживання вітчизняних та імпортованих товарів. А це важливо, адже витіснення товарів, виготовлених на території України, призводить до зменшення обсягів вітчизняного виробництва, зростання залежності населення від імпортованих товарів та коливань на світових ринках, зменшення зайнятості та зниження захищеності інтересів вітчизняного споживача тощо.

Відтак, державну політику розвитку сфери роздрібної торгівлі важливо пов'язувати з ефективною політикою імпортозаміщення. У такому випадку буде отриманий істотний синергійний ефект.

У сфері внутрішньої торгівлі України проводиться робота з удосконалення нормативно-правової бази у напрямі підвищення ефективності правового захисту між товаровиробниками, продавцями і споживачами на всіх етапах просування товарів, формування ефективної цивілізованої торговельно-збутової інфраструктури, здатної забезпечувати високий рівень торговельного обслуговування населення. Структурні перетворення роздрібної торгівлі в Україні здійснюються, насамперед, за рахунок розбудови сучасних крупноформатних магазинів, частина яких об'єднана в потужні торговельні системи та мережі. В українській роздрібній торгівлі продовжується тенденція зростання сучасних торговельних форматів.

Щодо трактування поняття та ролі інновацій в економіці існують різні підходи таких науковців, як А. Сміт, Д. Рікардо, Й. Шумпетер, Ф. Хайєк, Ф. Ніксон, К. Найт, К. Фрімен, Д. Норт, В. М. Власенко, В. В. Апопій, Т. Мельник, М. М. Якубовський та ін.

Основоположником та фундатором інноваційної теорії був австрійський економіст Й. Шумпетер. У працях "Теорія економічного розвитку" [7] і "Капіталізм, соціалізм і демократія" автор здійснив ґрунтовне дослідження теоретичних основ інновацій та інноваційного процесу, результатом якого стала гіпотеза про нерівномірність та небезперервність інновацій, які є наслідком активізації нововведень.

Метою статті є узагальнення проблем і перспектив інноваційного розвитку суб'єктів роздрібної торгівлі України, а також надання характеристики та обґрунтування пріоритетів державної політики підвищення ефективності імпортозаміщення в Україні.

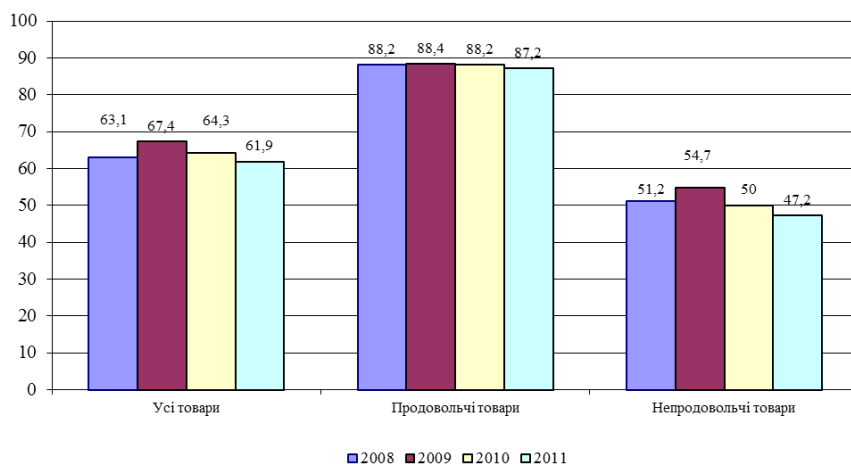
2. Виклад основного матеріалу. Ефективність та доцільність інноваційної діяльності у будь-якому виді економічної діяльності залежить від її мети. У вітчизняній торгівлі домінує завдання виходу на нові ринки або збільшення існуючої ринкової частки. За для цього здійснюють інноваційну діяльність 41,4% торговельних підприємств України, у той час, як в економіці загалом таку мету ставили перед собою керівники 37,9% інноваційних суб'єктів господарювання.

Вважаємо негативним, що лише 20,9% інноваційно активних підприємств торгівлі (22,4% загалом з економіки) ставить головним очікуваним результатом інноваційної діяльності зниження рівня витрат праці, а зниження рівня матеріальних витрат – 15,6% та 21,4% відповідно. На наш погляд, головна мета інноваційної діяльності повинна спрямовуватися на отримання конкурентних переваг. Такими здебільшого є вища якість та конкурентоспроможність товарів чи вища ефективність господарювання шляхом зниження рівня витратомісткості та підвищення витрато- та капіталовіддачі.

Важливим чинником інноваційної діяльності є наявність необхідної для цього інформації. Для її збору і опрацювання, як правило, використовуються всі можливі для цього канали збору даних. Чим ширший перелік зібраної інформації, тим вона достовірніша і системніша для прийняття нових ефективних рішень. З огляду на це, ми бачимо, що структура джерел отримання інформації, потрібної для інноваційної діяльності, в економіці України недостатньо раціональна.

курентоспроможність, звідси – обсяги виробництва та збуту, ефективність та відтворення виробництва. Разом з тим, як показує досвід швидкого розвитку вітчизняної роздрібно-торгівельної мережі та роздрібно-торгівлі загалом, інноваційний чинник разом з інвестиційним забезпеченням виходить на перший план в ефективності боротьби за споживача та ринкові сегменти.

Україна володіє значним виробничо-ресурсним потенціалом, ефективне використання якого дозво-

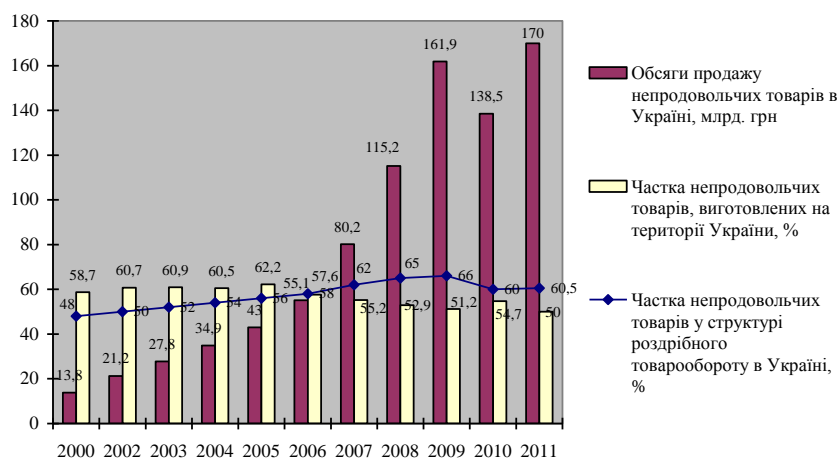

Рис. 1. Частки товарів, виготовлених на території України, в структурі роздрібно-товарообороту торгової мережі підприємств у 2008 – 2011 рр.

Роздрібні торговельні підприємства самостійно формують асортимент та номенклатуру своїх товарів, диверсифікуючи, таким чином, ризики їх ліквідності. Роль продуктових (товарних) інновацій у виробничому секторі економіки більш важлива, ніж у посередницькій сфері, адже виробник виготовляє обмежену номенклатуру власної продукції. Відтак, від її інноваційності значно залежить попит та кон-

вило б майже повністю забезпечити потреби внутрішнього споживання за рахунок товарів, виготовлених на території нашої держави, а також значно наростити обсяги експорту, покращивши, таким чином, місце держави в системі міжнародного поділу праці.

Проте недостатньо ефективна промислова і структурна політика призвели до критичного насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією

Рис. 2. Тенденції зміни обсягу реалізації непродовольчих товарів, частки непродовольчих товарів у структурі роздрібно-товарообороту та частки непродовольчих товарів, виготовлених на території України, у 2008 – 2011 рр.

(причому не завжди належної якості та за прийнятною ціною), а також витіснення вітчизняного товаровиробника (рис. 1). За даними офіційної статистики, частка товарів, виготовлених на території України, у загальному роздрібному товарообороті опустилася до 61,9% (та зменшилася за останні 5 років на 8,6 відсоткових пункти), а непродовольчих товарів – до 47,2% (зменшення за цей же період становило 10,4 в. п.).

Наслідком цих негативних тенденцій є зменшення обсягів вітчизняного виробництва та ВВП, витіснення вітчизняного виробника з внутрішнього ринку, зниження рівня зайнятості та зменшення податкових надходжень до державного і місцевого бюджетів. Ситуацію ускладнюють проблеми погіршення інвестиційного та інноваційного середовища, структурних характеристик капіталізації національного господарства, зростання боргових зобов'язань наших товаровиробників та економіки загалом.

Негативні тенденції характерні й для продажу непродовольчих товарів (рис. 2). Так, за період 2000–2011 років частка непродовольчих товарів стабільно становила від 50 до 60%, при тому, що їх загальні обсяги продажу стрімко зростали і продовжують збільшуватися. Але при цьому частка вітчизняних непродовольчих товарів скоротилася майже на 10%.

До цього призвела не лише малоефективна політика імпортозаміщення, але й недоліки державного регулювання роздрібною торгівлі (рис. 3). З метою зміни цієї негативної ситуації слід активізувати зусилля влади та суб'єктів господарювання задля витіснення з вітчизняного внутрішнього ринку імпортних товарів та відновлення позицій товарів, виготовлених на території України. Не останню роль в цьому процесі можуть відіграти підприємства торгівлі. Але на сьогодні їх можливості обмежуються невисоким рівнем інноваційності господарювання та управління бізнес-процесами.

Тому позитивно, що в Україні хоча й невисокими темпами, але все ж збільшуються обсяги та частка інноваційної діяльності у посередництві та торгівлі. У 2008–2010 рр. частка інноваційних підприємств у посередницькій сфері становила 29,1%, поступаючись лише підприємствам промисловості, та збільшилася відносно періоду 2006–2008 рр. на 4,8 в. п. Причому за аналізований період інноваційна активність в торгівлі була вищою за середню в економіці: у 2006–2008 рр. – на 6,3%, у 2008–2010 рр. – на 8,1%; та темпи її зростання були вищими – на 1,8 в. п.

Попри те, торгівля поступається за показником охопленості персоналу підприємств інноваційною діяльністю. У 2008–2010 рр. частка працюючих на інноваційно активних підприємствах торгівлі становила 25,8%, що на 14,0% менше, ніж в середньому по економіці. Але, позитивно, що кількість працівників торговельних підприємств, які займаються інноваціями, збільшується (на 4,8 в. п.) у той час, як в економіці держави – зменшується (на 3,5 в. п.). Це засвідчує наявність потенціалу та попиту на розвиток інновацій в торгівлі.

Відстає, поки що, торгівля і за показником частки проданих товарів інноваційно активними підприємствами. Але, якщо у 2006–2008 рр. такі підприємства займали лише 20,3% ринку, то у 2008–2010 рр. – вже 33,8%, що є позитивним та засвідчує сприятливий вплив збільшення обсягів інноваційної діяльності на обсяги господарювання підприємств. Підтвердженням цього є і значно швидші темпи зростання обсягів продажу товарів інноваційних підприємств торгівлі, порівняно з аналогічним показником для економіки в цілому (перевищення становило 9,2 в. п.).

На жаль, не можемо констатувати на стільки ж позитивних зрушень щодо таких показників, як частка проданих товарів, що були новими для ринку; частка підприємств торгівлі з технологічними інноваціями, що мали партнера з інноваційної співпраці; частка підприємств торгівлі з технологічними інноваціями, що отримували державну фінансову допомогу. Вважаємо, що керівництву вітчизняних торговельних підприємств та органам влади необхідно працювати над покращенням ситуації у цій сфері, адже погіршення зазначених показників свідчить про недостатність впливу та співпраці торгівлі з виробничим сектором щодо створення спільних торгових марок та виробництва нових інноваційних товарів, послаблення міжсекторальної та міжгалузевої співпраці в інноваційній сфері (що негативно, адже інноваційні витрати традиційно значні і їх здійснювати самотужки в посткризовий період доволі складно; недоліком є недоотримання переваг спеціалізації торговельних підприємств на торговельній діяльності, а інноваційних – на дослідженнях, розробках та отриманні результатів інтелектуальної творчої діяльності), зменшення уваги держави щодо підтримки інноваційно активних підприємств торгівлі у той час, як зміцнюються позиції суб'єктів господарювання з іноземним капіталом на внутрішньому ринку України.

3. Висновки. Отже, органам державного управління задля стимулювання інноваційного розвитку вітчизняних підприємств торгівлі та забезпечення вищої ефективності політики імпортозаміщення необхідно: розробити та реалізовувати регіональні й місцеві програми інноваційного розвитку внутрішнього ринку та сфери товарного обігу; реалізувати низку пілотних інноваційних проектів в торгівлі; впровадити механізми стимулювання інноваційної діяльності вітчизняних торговельних підприємств шляхом надання їм податкових преференцій; підтримувати та розвивати співпрацю і коопераційні відносини торговельних підприємств з виробниками товарів і власниками торгових марок з метою забезпечення зростаючої частки продуктових інновацій; реалізувати низку грантових проектів, спрямованих на підвищення професійно-кваліфікаційного рівня персоналу торговельних підприємств, а також на ініціювання співробітництва представників підприємств в торгівлі та науково-дослідних організацій.

Керівникам торговельних підприємств необхідно працювати над удосконаленням організаційної структури управління та введенням у штат фахівців

Рис. 3. Негативні наслідки недостатньо ефективного регулювання внутрішнього ринку в Україні

(структурних підрозділів) з розвитку інноваційної діяльності; покращенням структури кадрів та збільшенням частки керівників і фахівців з вищою освітою та з досвідом науково-дослідної роботи; ініціюванням створення кластерів за участю підприємств торгівлі, науково-дослідних установ, фінансово-кредитних організацій, інституцій інноваційної інфраструктури; удосконаленням асортиментної структури у напрямі розширення частки інноваційних товарів, а також над посиленням співпраці з виробниками та дистрибуторами інноваційної продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роздрібна торгівля України у 2011 р. [Текст] : стат. збірник / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 178 с.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [Текст] : стат. збірник / Державна служба статистики України. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 305 с.

3. Зянько В. В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку [Текст] : монографія / В. В. Зянько. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 397 с.

4. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України [Текст] : монографія / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.

5. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів [Текст] : монографія / [за ред. В. М. Гейця, А. А. Мазаракі]; Ч. 2. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – 273 с.

6. Якубовський М. М. Реструктуризація промисловості як засіб подолання імпоротної залежності економіки України / М. М. Якубовський // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2011. – С. 100-112 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal_soc_gum/NacGosp/index.html.

7. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: исследование предпринимательской прибыли и цикла конъюнктуры [Текст] : науч. издание / Й. Шумпетер ; [пер. с нем.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.